
POLITIKA OTVORENÉHO PRÍSTUPU UNIVERZITY MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

Mgr. Michaela Mikušková

Univerzitná knižnica sa dlhodobo snaží o presadzovanie princípov otvoreného prístupu k výsledkom vedy a výskumu. K rozvoju viacerých oblastí agendy otvorenej vedy sa Univerzita Mateja Bela prihlásila v dlhodobom zámere na roky 2021 – 2026 [1, s. 11]. Prijatie politiky otvoreného prístupu sa stalo súčasťou hlavných úloh univerzity na rok 2021.

V predchádzajúcich číslach časopisu sme prezentovali aktivity univerzitnej knižnice pri vytváraní infraštruktúry na implementáciu otvoreného prístupu na univerzite. Jeden z jej hlavných stavebných prvkov je **rUMBa – repozitár Univerzity Mateja Bela**, ktorý univerzitná knižnica na podnet priamo z prostredia univerzity buduje od roku 2020 na platforme DSpace, otvoreného softvéru so širokou používateľskou základňou na celom svete.

Pandemická situácia vo veľkej miere posilnila záujem o vydávanie online publikácií vo vydavateľstve Belianum. Zverejnené publikácie dostupné potenciálnym záujemcom bez obmedzení, tzn. v intenciách otvoreného prístupu, nespĺňali po formálnej stránke základné kvalitatívne kritériá na vydávanie online publikácií. Prvotné snahy o unifikáciu tohto spôsobu publikovania boli zahrnuté v Smernici č. 6/2020 *Zásady edičnej činnosti Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici* (článok 15) [2]. Vydávanie publikácií nie je jednoduchý proces. Postup od schválenia publikácie a jej zaradenia do edičného plánu až po konečné publikovanie je výsledkom mnohých krokov, do ktorých treba implementovať nové pravidlá. Univerzitná knižnica preto pripravila návrh na doplnenie *Metodických pokynov pre autorov publikácií vydávaných vo vydavateľstve Belianum* [3], v ktorom jasne stanovila postupy a princípy vydávania online publikácií tak, aby spĺňali všetky kvalitatívne kritériá na publikovanie v režime otvoreného prístupu.

Posledný októbrový týždeň 2021 sa univerzitná knižnica opäť zapojila do tradičného medzinárodného podujatia *Open Access Week*. Pod záštitou prorektora vedy a výskumu prof. PhDr. Petra Terema, PhD., pripravila podujatie **Open Access Day**. Témy prezentované na podujatí boli prispôsobené aktuálnym témam v oblasti publikovania, s ktorými sa univerzitná knižnica stretáva v praxi a ku ktorým autori najčastejšie žiadajú konzultácie. Aj keď bolo podujatie obsahovo zamerané na tých, ktorí sa podieľajú na edičnom procese univerzity, záujem oň prejavili rôzne skupiny zamestnancov univerzity. Prezentácie z podujatia sú prístupné v rUMBe (sekcia Univerzitná knižnica) [4].

Všetky spomínané aktivity vyústili do vypracovania **Politiky otvoreného prístupu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici** [5]. Politika podporuje princípy kľúčových deklarácií, ktoré položili základ pre hnutie otvoreného prístupu *Budapeštianskej deklarácie* z roku 2001 [6] a *Berlínskej deklarácie* z roku 2003 [7], ktorých signatárom sa stala aj Univerzita Mateja Bela. Politika je v súlade s *Národnou stratégiou otvorenej vedy na roky 2021 – 2028* [8], ktorá je výsledkom úloh *Akčného plánu iniciatívy pre otvorené vládnutie na roky 2020 – 2021*. Práve akčný plán vo svojich hlavných úlohách definuje implementáciu politik otvoreného prístupu v prostredí akademických knižníc a univerzít [9, s. 15]. Prijatím politiky sa univerzita zaradila k prestížnym zahraničným univerzitám, kde otvorený prístup a otvorená veda predstavujú štandardný spôsob vedeckej komunikácie a nadviazala na aktivity Európskej únie v tejto oblasti.

Príprava politiky bola aj nevyhnutným stavebným pilierom na ostrú prevádzku rUMBy. Na základe jej princípov budú všetky publikácie, ktoré nepodliehajú komerčnému záujmu, vydané vo vydavateľstve Belianum zverejňované v inštitucionálnom repozitári univerzity. Od vedeckovýskumných pracovníkov zároveň požaduje, aby v repozitári priebežne sprístupňovali aktuálne výstupy vedeckej práce publikované aj v iných vydavateľstvách, ak im to licenčné podmienky umožňujú. Zároveň vyzýva tvorivých pracovníkov univerzity, aby sa pri uzatváraní zmlúv s inými vydavateľstvami nevzdávali autorských práv a s cieľom autoarchivovať práce v repozitári využívali Autorský dodatok *The Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition* (SPARC). V ostatných oblastiach má prijatá politika len odporúčací charakter, napríklad používanie štandardných identifikátorov vedcov (ORCID iD), publikovanie v časopisoch s otvoreným prístupom,

zverejňovanie výskumných dát vo vhodnom repozitári vedeckých dát s otvoreným prístupom a i.

Politiku otvoreného prístupu treba včleniť do viacerých strategických dokumentov a vnútorných smerníc univerzity a prijať dokumenty na podporu jej implementácie. Dôležitý bude najmä vnútorný predpis pre inštitucionálny repozitár obsahujúci definíciu povinností jednotlivých typov používateľov a popis krokov pri jeho naplňaní.

Skúsenosti z prechádzajúceho obdobia ukazujú, že bez dostatočnej propagácie, cielených podporných a metodických školení sa nepodarí politiku otvoreného prístupu účinne zaviesť do praxe. Implementačným rokom politiky je rok 2022. Následné vyhodnotenie plnenia jej zásad bude podkladom na prehodnotenie a spracovanie ďalších opatrení. Politika otvoreného prístupu je odrazovým mostíkom na zapájanie ďalších účinných princípov otvorenej vedy, ktoré pomáhajú popularizovať vedu a výskum našej univerzity.

Použité zdroje:

- [1] Dlhodobý zámer univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici na roky 2021 – 2026 [online]. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2021 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=i&ID=6525>
- [2] Smernica č. 6/2020 Zásady edičnej činnosti Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici [online]. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 14.12.2020 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: file:///C:/Users/MMIKUS-1/AppData/Local/Temp/Smernica%20C4%8D.%206_2020%207%C3%A1sady%20edi%C4%8Dnej%20C4%8Dinnosti.pdf
- [3] Metodický pokyn pre autorov publikácií vydávaných vo vydavateľstve Belianum [online]. [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <file:///C:/Users/MMIKUS-1/AppData/Local/Temp/Metodick%C3%A9%20pokyny%20pre%20autorov.pdf>
- [4] Open Access Day 2021. rUMBa - Repozitár Univerzity Mateja Bela [online]. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2020- [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://repo.umb.sk/handle/123456789/116>

[5] Politika otvoreného prístupu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici [online]. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2021 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: [doplním, keď bude konečne niekde zverejnená](#)

[6] Budapest Open Access Initiative [online]. Budapešť: BOAI, 2001-2021 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>

V slovenskom preklade dostupné na: <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2021/06/Budapestianska-inciatiava-za-otvoreny-pristup.pdf>

[7] Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. Open Access: Max Planck Gesellschaft [online]. Mnichov: Max Planck Gesselchaft, 2003-2021 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na:

<https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>

V slovenskom preklade dostupné na: <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2021/06/Berlinska-deklaracia-o-otvorenom-pristupe-k-poznatkom.pdf>

[8] Národná stratégia pre otvorenú vedu 2021 – 2028 [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických

informácií SR, 2021 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2021/09/Narodna-strategia-pre-otvorenu-vedu-na-roky-2021-2028.pdf>

[9] Akčný plán iniciatívy pre otvorené vládnutie na roky 2020 – 2021 [online]. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2019 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na:

https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/otvorene_vladnutie/akcne_plany/a_kcny_plan_osp_2020_2021/AP%20OGP%202020%20-%202021_material.pdf

[10] SPARC Author Addendum to Publication Agreement [online]. SPARC, 2007-2021 [cit. 2021-12-10]. Dostupné na: <https://sparcopen.org/our-work/author-rights/sparc-author-addendum-text/>